

Z dziejów Państwowego Instytutu Geologicznego Prawnofinansowy kontekst leczenia i pogrzebu prof. Karola Bohdanowicza oraz nagrobka na jego mogile

Maciej Kijowski¹

From the history of the Polish Geological Institute. Legal and financial context of treatment and funeral of Professor Karol Bohdanowicz, as well as the tombstone on his grave. Prz. Geol., 69: 316–319.

A b s t r a c t. The paper concerns the resolutions of September 11, 1947 and May 5, 1950, by which the Council of Ministers has assumed the costs of the treatment and funeral, as well as the tombstone on the grave of Prof. Karol Bohdanowicz, Director of the Polish Geological Institute, who died in Warsaw on June 5, 1947. The author refers to both procedures, started by the motions respectively of Minister of Industry and Trade Hilary Minc and Minister of Mining Ryszard Nieszporek.

Keywords: Karol Bohdanowicz, death, funeral, tombstone, grave

Karol Bohdanowicz, urodzony 10 grudnia 1864 r. (ta data wydaje się najbardziej wiarygodna spośród wielu podawanych w literaturze) w Lucynie (obecnie jest to Ludza i należy do Łotwy), to jedna z najwybitniejszych postaci w historii zarówno polskiej, jak i rosyjskiej geologii. Po cząwszy od prac przy budowie kolei zakaspijskiej i zlatoustowskiej poprzez linię transsyberyjską dokonał niezwykle cennych odkryć w trudno dostępnych azjatyckich regionach carskiego imperium, w tym w dzisiejszym Azerbejdżanie i Kazachstanie. Po znaczących eksploracjach złóż ropy naftowej objął w 1915 r. urząd dyrektora rosyjskiego Komitetu Geologicznego, by po I wojnie światowej przenieść się do Polski i jej ofiarować swoje wielkie talenty: badał złoża ropy naftowej, węgla kamiennego, rud cynku czy ołowiu, a w roku 1938 został dyrektorem Państwowego Instytutu Geologicznego (PIG), w którym zapisał się ogromnymi zasługami naukowymi i organizacyjnymi. Stanowisko to pełnił aż do śmierci, z przerwą na czas okupacji hitlerowskiej (Krajewski, 1951; Wójcik, 1997; Graniczny i in., 2014).

Dyrektor PIG prof. Karol Bohdanowicz zachorował ciężko z początkiem marca 1947 r., niedyspozycja rozwijała się dynamicznie, kuracja penicyliną okazała się nieskuteczna, a w kwietniu już nie opuszczał łóżka, choć jeszcze pracował, nanosząc poprawki do I tomu *Surowców mineralnych świata*. Dobre kontakty z Ministrem Przemysłu i Handlu (MPiH) Hilarym Mincem zaowocowały pomocą tegoż w umieszczeniu pacjenta w lecznicy rządowej, gdzie chory wytrwale bronił się przed iniekcjami, których otrzymał ok. 500. Zmarł 5 czerwca 1947 r. w Warszawie, po czym organizację pogrzebu powierzono ówczesnemu zastępcy, a później następcy prof. Bohdanowicza na urządzie dyrektora instytutu – Janowi Józefowi Czarnockiemu (Krajewski, 1951; Wójcik, 1997; Graniczny i in., 2014).

Udział ministra Minca w ceremonii pogrzebowej na cmentarzu Powązkowskim był znaczący i znamienity, on to bowiem po wyniesieniu trumny z podziemi kościoła ujął

pod rękę wdowę i poprowadził do grobu w kwaterze zasłużonych (Wójcik, 1997). Wspominam ten fakt, gdyż to właśnie Minc zainicjował i koordynował nie tylko leczenie Profesora, o czym wyżej, lecz również procedurę sfinansowania jego pogrzebu przez państwo.

Początkiem postępowania w tych sprawach był sporządzony 19 sierpnia 1947 r. *ex usu* wniosek Ministra Przemysłu i Handlu do Prezesa Rady Ministrów (Archiwum Rady Ministrów, sygn. 8/1020, mkf. 277, k. 111; dalej ARM; ryc. 1A), w którym obok kwoty wskazanej następnie w uchwale RM znalazły się uzasadnienie oraz informacja o dacie i miejscu zgonu dyrektora PIG. Wniosek ministra stanowił załącznik do opatrzonego datą o dzień późniejszą pisma przewodniego nr OGDN9103 dyrektora Departamentu Ogólnego MPiH inż. Stanisława Czernielewskiego do Prezydium RM (ARM, sygn. 8/1020, mkf. 277, k. 110; ryc. 1B); znamienne przy tym jest to, że prosił on o skierowanie tego wniosku na Radę Ministrów.

Można sądzić, że koszty kuracji i pogrzebu prof. Bohdanowicza najpierw pokryła jego rodzina albo uczynił to Państwowy Instytut Geologiczny (względnie oba podmioty pospołu), po czym po otrzymaniu i przedłożeniu rachunków na łączną sumę 159 743 zł – wydatkowana uprzednio kwota powróciła na rachunek owego organizatora (względnie konta obu). Mogło też być tak, że koszty te ponosiło bezpośrednio MPiH (w całości lub części dzieląc je z rodziną lub/i instytutem). Na zwrot tych wydatków oczekiwano całkiem niedługo. Posługując się przykładami innych luminarzy kultury i nauki zmarłych w latach 1947–1948, wystarczy wspomnieć, że koszty pochówku Juliusza Osterwy rząd zrefundował po ponad półtora roku po jego śmierci, aż 8 miesięcy oczekiwano na decyzję w sprawie kosztów pochówku prof. Władysława Nikliborca, a ok. 11 tygodni minęło od zgonu prof. Felicjana Kowarskiego do podjęcia analogicznej uchwały.

Załączony tekst uchwały Rady Ministrów z 11 września 1947 r. (ryc. 1C) w sprawie pokrycia przez państwo

¹ Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach, ul. Bankowa 8, 40-007 Katowice; maciej.kijowski@onet.pl

MINISTER PRZEMYSŁU I HANDLU
Warszawa, dn. 11 sierpnia 1947 r.

Wniosek Ministra Przemysłu i Handlu
w sprawie pokrycia przez Państwo kosztów pogrzebu ś.p.prof. KAROLA BOHDANOWICZA

Rada Ministrów uchwaliła reaczy:
pokrycie przez Państwo kosztów kuracji i pogrzebu ś.p.prof. Bohdanowicza
w sumie 159.743 zł.

Uzasadnienie

Dnia 5 czerwca 1947r. zmarł w Warszawie, dyrektor Państwowego Instytutu Geologicznego, nestor geologów polskich, członek Polskiej Akademii Umiejętności, prof. Karol Bohdanowicz. Znana jest działalność prof. K. Bohdanowicza na polu naukowym. Wyraża się ona w przeszło 200 pracach naukowych, wśród których wiele poświęconych złożom mineralnym w Polsce, oraz w szeregu podręczników z zakresu geologii stosowanej. Prof. K. Bohdanowicz, uczony o niezmożonej energii, był również wybitnym pedagogiem i organizatorem pracy naukowej. Powołany w 1921 r. na katedrę geologii stosowanej w Akademii Górniczej w Krakowie, wychowuje kadry uczniów, którzy później zajmują wybitne stanowiska w kraju. W r. 1938 obejmuje dyrekturę Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie i po energicznym przeprowadzonej reorganizacji, rozszerza pole jego działalności. Druga wojna światowa przerywa jego prace. W roku 1945, mimo podeszłego wieku, staje znowu na czele Instytutu, odradzającego się z ruin po wielkich stratach w ludziach i materiale, oddając swą pracę na usługi przemysłu polskiego.

JB MINISTER
2 / py

M. P. W. R. S. S. W. A. R.

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU I HANDLU
DEPARTAMENT OGÓLNY

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU I HANDLU, Warszawa, Skrytka pocztowa 43

DO
PREZYDIUM RADY MINISTRÓW
w m i e j s c u

Na pismo: znak - z dnia
Nasz znak
OGDN9103 dn. 11 sierpnia 1947

Sprawa: pokrycia kosztów pogrzebu ś.p.prof. K. Bohdanowicza.

Ministerstwo Przemysłu i Handlu przesyła w załączeniu podpisany przez Ob. Ministra wniosek w sprawie pokrycia przez Państwo kosztów pogrzebu ś.p. prof. Bohdanowicza, z prośbą o skierowanie tego wniosku na Radę Ministrów.

JB DYREKTOR DEPARTAMENTU
(Inż. St. Czernielewski)

PREZYDIUM RADY MINISTRÓW
Wpłynęło dn. 9/11 1947 r.
Nr. 15-2/10
Zak. 1

M. P. I. H.
Wz. 82 - VI -
60000

Przedkopia Państwowa Nr 1 w Warszawie. Zam. 2280

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Prezydium Rady Ministrów

U C H W A Ł A
R A D Y M I N I S T R Ó W
z dnia 11 września 1947 r.

w sprawie pokrycia przez Państwo kosztów kuracji i pogrzebu ś.p. prof. Karola Bohdanowicza.

Rada Ministrów uchwala i zat.

pokrycie przez Państwo kosztów kuracji i pogrzebu ś.p. prof. Bohdanowicza
w sumie 159.743 zł.

R A D A M I N I S T R Ó W
/ - Józef Cyrankiewicz

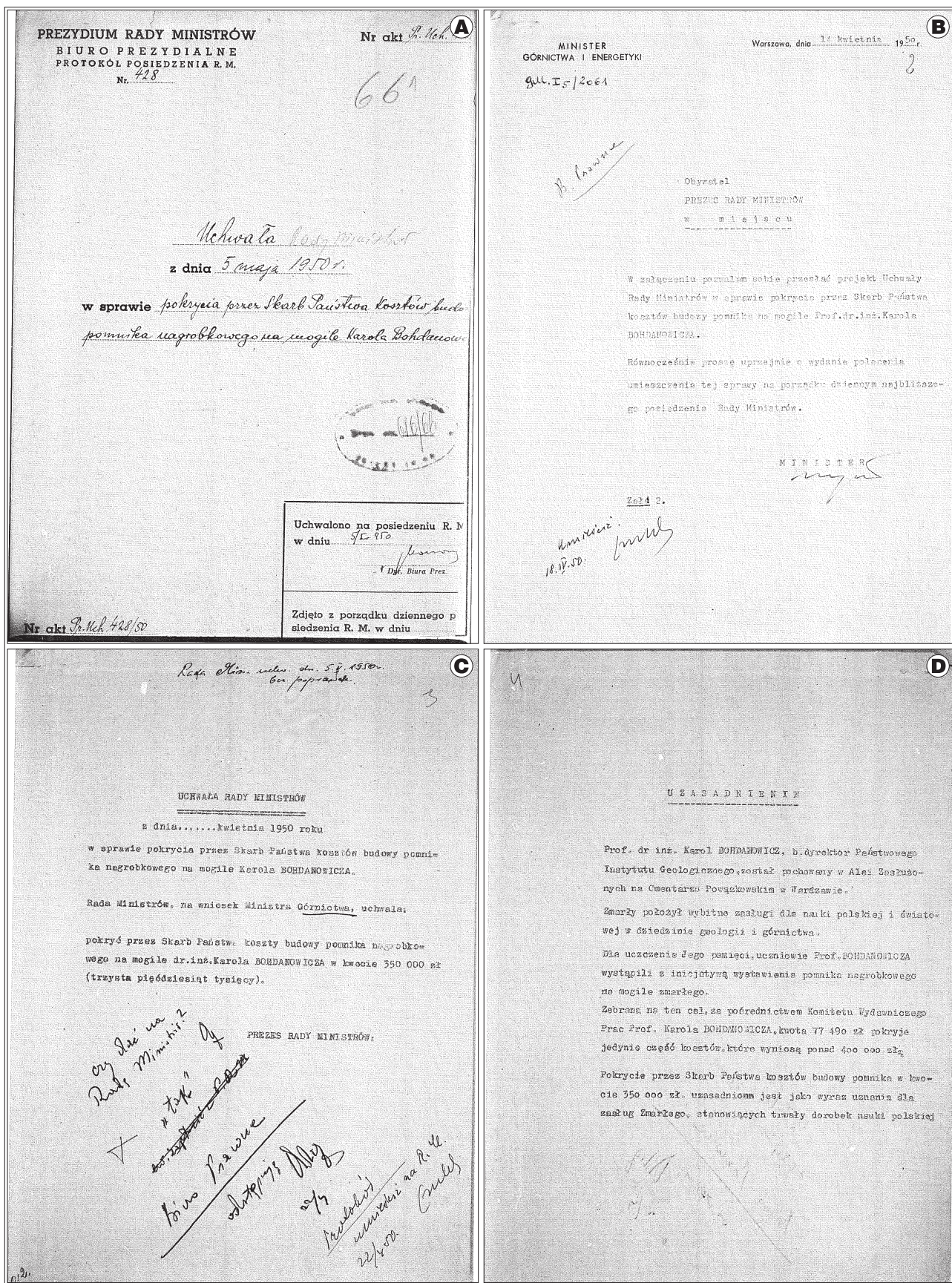
Za zgodność:
Dyrektor Biura Przewodniczącego
Rady Ministrów
/ J. Gamałki
/ M. Kuchowski

Ryc. 1. Uchwała Rady Ministrów z 11 września 1947 r. i dokumenty towarzyszące
Fig. 1. Resolution of the Council of Ministers of September 11, 1947, and accompanying documents

kosztów kuracji i pogrzebu śp. prof. Karola Bohdanowicza nie trafił do urzędowej publikacji, w szczególności do Monitora Polskiego, zawierającego część uchwał stanowiących przez rząd (w Dzienniku Ustaw pojawiały się one sporadycznie w latach 1919–1920 i 1940–1943). Nie był też dotąd zamieszczony w literaturze przedmiotu. Doku-

ment ten – reprodukowany z mikrofilmu stanowiącego zasób ARM (sygn. 5/1039, mkf. 283, k. 307, 309) – nie budzi żadnych wątpliwości co do oryginalności. Owszem, brak odrębnego podpisu premiera Józefa Cyrankiewicza może takie obiekcje powodować. Spieszę jednak z wyjaśnieniem, że takie sytuacje zdarzały się często: prezes Rady

Ryc. 2. Uchwała Rady Ministrów z 5 maja 1950 r. i dokumenty towarzyszące
 Fig. 2. Resolution of the Council of Ministers of May 5, 1950, and accompanying documents

Ministrów mógł być zajęty, wyjechać, przyjmować gości. Za zgodność złożył podpis – w zastępstwie dyrektora Biura Prezydzialnego RM – mgr Z. Skowroński, co stanowi świad-

ectwo autentyczności tekstu. Na uwagę zasługuje, że wnioskowana przez Ministra Przemysłu i Handlu kwota została zaakceptowana w całości i bez zastrzeżeń.

Ryc. 3. Nagrobek śp. Karola Bohdanowicza na cmentarzu Powązkowskim. Fot. P. Mizerski

Fig. 3. Tombstone of the late Karol Bohdanowicz at the Powązki cemetery. Photo by P. Mizerski

Pokrycie kosztów leczenia i pogrzebu nie było równoznaczne ze sfinansowaniem wzniesienia nagrobka w miejscu spoczynku prof. Bohdanowicza. Minister Górnictwa Ryszard Nieszporek zwrócił się 14 kwietnia 1950 r. do Prezesa Rady Ministrów z pismem nr GM.I5/2061 (ARM, sygn. [d.] 616/66, k. 2; ryc. 2B), do którego dołączył projekt uchwały RM w tej sprawie, prosząc *równocześnie [...]* o wydanie polecenia umieszczenia tej sprawy na porządku dziennym najbliższego posiedzenia Rady Ministrów. Projekt uchwały, z pierwotnego tytułu której wynika, że spodziewano się podjąć ją jeszcze w kwietniu, pozwala na stwierdzenie, że wniosek w tej sprawie składa Minister Górnictwa (jakkolwiek na papierze opatrzonym nieaktualnym nagłówkiem Minister Górnictwa i Energetyki) i to, że rząd nakazuje pokrycie przez Skarb Państwa kosztów pomnika nagrobkowego na mogile dr. inż. K. Bohdanowicza (w sentencji aktu pominięto uwzględnioną w tytule godność profesorską) w kwocie 350 000 zł. Karta zawierająca projekt uchwały jest pełna odręcznych dopisków, w tym najprawdopodobniej premiera (*czy dać na Radę Ministrów?, tak*) i innej osoby polecającej 22 kwietnia 1950 r. *umieścić na R.M.*, wreszcie najpewniej pracownika Biura Prezydzialnego RM o treści: *Rada Min. uchw. dn. 5.V.1950 r. bez poprawek* (ARM, sygn. [d.] 616/66, k. 3; ryc. 2C), z czego wynika, że załączony tekst uchwały Rady Ministrów z 5 maja 1950 r. w sprawie pokrycia przez Skarb Państwa kosztów budowy pomnika nagrobkowego na mogile Karola Bohdanowicza (ARM, sygn. [d.] 616/66, k. 1, 3; ryc. 2A, C) jest tożsamy (z wyjątkiem daty) z tekstem

wniesionego projektu, uchwała zaś jest ważna i autentyczna (mimo braku podpisów na znanym mi jej egzemplarzu) w stopniu nie mniejszym niż podjęta przez rząd na tym samym posiedzeniu uchwała w przedmiocie określenia przypadków usprawiedliwiających nieobecność w pracy oraz warunków i trybu usprawiedliwiania nieobecności (Uchwała, 1950). W odpowiedzi na pytania, jak i dlaczego doszło do partycypacji budżetu państwa w pokryciu kosztów nagrobka na mogile K. Bohdanowicza (ryc. 3), najbardziej pomocne jest uzasadnienie do projektu uchwały, z którego wynika, że z inicjatywą wzniesienia nagrobka wystąpili uczniowie Profesora. Jednak koszt tej inwestycji obliczono na ponad 400 000 zł, a za pośrednictwem Komitetu Wydawniczego Prac Prof. Karola Bohdanowicza zebrano zaledwie 77 490 zł, przeto brakującą kwotę uiszcza państwo *jako wyraz uznania dla zasług Zmarłego, stanowiących trwałą dorobek nauki polskiej* (ARM, sygn. [d.] 616/66, k. 4; ryc. 2D). Podobnie jak uchwała RM z 1947 r., również i ta z roku 1950 nie trafiła ani do rządowego publikatora ani do literatury przedmiotu.

Pokrycie przez Skarb Państwa kosztów leczenia i pogrzebu prof. Karola Bohdanowicza oraz wzniesienia nagrobka na jego mogile stanowiło rozwinięcie i uwięczenie wcześniejszych aktów uhonorowania wybitnego geologa przez Rzeczpospolitą Polską, wyrazami czego było przed- i powojenne odznaczenie Profesora Orderem Polonia Restituta dokonane kolejno zarządzeniem Prezydenta RP z 19 marca 1936 r. o nadaniu Krzyża Komandorskiego z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski i Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski (Zarządzenie, 1936) oraz uchwałą Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 29 stycznia 1946 r. w sprawie odznaczenia w uznaniu zasług położonych w dziedzinie pracy naukowej (Uchwała, 1946).

Autor składa podziękowania Recenzentowi za wnikliwą analizę prezentowanego tekstu i wszelkie uwagi zgłoszone w recenzji.

LITERATURA

- ARCHIWUM RADY MINISTRÓW, sygn. 8/1020, 616/66 [d.].
 GRANICZNY M., URBAN H., WOŁKOWICZ S., WOŁKOWICZ K., 2014 – Karol Bohdanowicz (1864–1947) – dyrektor dwóch służb geologicznych: rosyjskiej i polskiej (w 150 rocznicę urodzin). *Prz. Geol.*, 62: 130–134.
 KRAJEWSKI S. 1951 – Słowo wstępne. [W:] Księga Pamiątkowa ku czci prof. Karola Bohdanowicza (z 8 tablicami i 75 figurami w tekście). *Pr. Państw. Inst. Geol.*, 7: 5–10.
 UCHWAŁA PREZYDIUM KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ z 29 stycznia 1946 r. w sprawie odznaczenia w uznaniu zasług położonych w dziedzinie pracy naukowej. *M.P.* z 1946 r. nr 28 poz. 53.
 UCHWAŁA RADY MINISTRÓW z 5 maja 1950 r. w przedmiocie określenia przypadków usprawiedliwiających nieobecność w pracy oraz warunków i trybu usprawiedliwiania nieobecności. *M.P.* z 1950 r. nr A-51 poz. 584, ze zm.
 WÓJCIK Z. 1997 – Karol Bohdanowicz. Szkic portretu badacza Azji. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Oficyna Wydawnicza Biblioteka Zesłańca, Państw. Inst. Geol., Warszawa–Wrocław.*
 ZARZĄDZENIE PREZYDENTA RP z 19 marca 1936 r. o nadaniu Krzyża Komandorskiego z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski i Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski. *M.P.* z 1936 r. nr 66 poz. 130.

Praca wpłynęła do redakcji 7.05.2021 r.
 Akceptowano do druku 14.05.2021 r.